

Door Wout Heukelom

Jacob was voor gewone mensen rigoreus. Voor de een was hij grillig of onbegrijpelijk. Of rechtlijnig. Voor de ander was hij logisch en begrijpelijk. Of rechtlijnig. Rechtlijnigheid kan namelijk zowel negatief als positief opgevat worden. Was Jacob star of rigide? Of was hij consequent en ging hij oprecht op zijn doel af? Zowel de een als de ander kon Jacob als rigoreus ervaren. Bij Jacob denk je niet direct aan de meebuigendheid van riet.

Riet

Bij Jacob denk je eerder aan het Spaanse rietje, een lijfstrafmiddel van onderwijzers voor kinderen. Dit middel heeft Jacob nooit fysiek toegepast, maar wel in de geest. Degenen die in Jacobs ogen manifest verkeerd zaten en te weten moesten komen dat ze verkeerd zaten, kregen het ook van Jacob te horen. Dat voelde voor menigeen aan als een Spaans riet.

Maar als je de kwetsing van het eigen ego door het ongelijk dat je van Jacob kreeg buiten beschouwing liet, las en hoorde je in zijn woorden alleen maar een zo groot mogelijke correctheid en duidelijkheid van spreken. Als het je, samen met Jacob, slechts om het onderwerp ging, ontmoette je een communicatieve man, die veel registers van het menselijk vermogen met kwaliteit kon bespelen.

Ik heb gelukkig geen last gehad van ego-problemen in mijn contact met Jacob. Het ging mij om de onderwerpen die we ter hand namen. En zo ontdekte ik bij Jacob geen Spaans riet. Ik zag wuivend riet. Riet, dat indien nodig meeboog om het onderwerp van een andere kant te bekijken, maar dat trouw bleef aan de wortels waarmee het in de grond stond.

Ik zag ook pluimen riet. Niet alleen riet dat in bloei stond bij het meebuigen en verkennen van alle kanten en dat vrucht zou dragen, maar ook pluimen, die mensen kregen als ze in de ogen van Jacob iets authentieks en goeds hadden gedaan. Wuivend riet was Jacob voor mensen die even als hij in de nattigheid van het onderwerp wilden staan. Welkom, als je mee wilt doen. Dat was de houding van Jacob. En ook wuivend, als je je wilde terugtrekken.

Dat je je vingers aan riet kunt snijden, geeft alleen maar aan dat voor Jacob niet alles kon of mogelijk was. Maar dit was niet alleen een vanzelfsprekendheid, het was ook een uitgangspunt van hem. Je kunt alleen maar iets verkennen, als je het kunt onderscheiden van al het andere. Verkenning en onderzoek kunnen alleen gedijen bij het bestaan van zowel 'ja' als 'nee'. Als alles kan, als alles 'ja' is,

valt er niets meer te onderscheiden en te verkennen. Je kon je bij Jacob dus snijden aan ‘nee’, aan iets dat niet waar was.

Riet groeit in het water of aan de waterkant op natte, zoete tot brakke grond, maar komt ook voor langs spoorwegen en in akkerranden of als te bestrijden onkruid in bouwland. Riet is er op veel plaatsen. Jacob was er ook op veel plaatsen. Dit bleek wel op de crematiebijeenkomst, die in besloten kring op 28 maart 2014 in Rheden is gehouden.

Velden

Menigeen van deze bijeenkomst heeft Jacob leren kennen op slechts enkele velden, maar die enkele velden bleken per persoon flink uiteen te lopen. Het ging in ieder geval om de gebieden van onderwijs, pedagogie, muziek, schaken, in het leven opgelopen hersenbeschadigingen, astrologie en gnosis en hermetisme, wetenschap, gedichten, boeken, meer dan tien talen, dromen en schilderen. Te veel voor een uur herdenken en de paar uur daarna. Voor mij werd Jacob pas in deze uren, pas na zijn dood, compleet. Ik ontmoette mensen die ieder op hun eigen velden ervaringen hadden met Jacob, net als ik, maar die niet goed van elkaars rol voor Jacob (en van de rol van Jacob voor de ander) wisten en ook niet van de vele velden waarop Jacob zich bewoog.

Verdriet

Pas door deze ontmoetingen ging het mij dagen wat de achtergrond zou kunnen zijn geweest van het verdriet dat Jacobs vijf broers en twee zussen moeten hebben ondergaan na het overlijden van hun moeder, hun laatste ouder, in 2007. Nadien wilde Jacob geen contact meer met zijn broers en zussen. En zo ging het ook. Maar toch wenste hij ze toe: “Het ga je goed!”

Ik vermoed dat Jacob niet anders meer kon. Een leven van intense nieuwsgierigheid kun je niet volhouden, als je niet bereid bent vroegere contacten in het verleden te laten. Aan echte bevrediging van nieuwsgierigheid kun je alleen voldoen met mensen die jouw nieuwsgierigheid delen en die evenals jijzelf bereid zijn kwalitatief het hoogst mogelijke te bereiken. Contacten die daarbij niet ter zake doen kosten kostbare tijd, vaak te veel tijd. Mogelijk heeft Jacob hierom zijn broers en zussen vroegtijdig vaarwel gezegd. Pas op 28 maart 2014 konden ze iets terugzeggen, althans voor mij. Het waren vooral herinneringen en vragen.

De belangrijkste vraag was ‘Waarom?’. Waarom is Jacob op eigen kracht uit de wereld gestapt? Was het wanhoop? Was het depressiviteit? Voelde Jacob zich niet begrepen? Kon hij zich als analoog mens niet meer handhaven in deze wereld die steeds digitaler wordt? Was hij ernstig ziek? Hoe konden de nabestaanden het weten? Er was geen afscheidsbrief.

Puzzelstukjes

Pas de crematiebijeenkomst gaf mij een duidelijk vermoeden. Puzzelstukjes kwamen uit de verschillende velden bij elkaar. Jacob droeg altijd een scheermesje bij zich, verpakt in bruin papier. Hij is verschillende keren door de spoorwepolitie weggehaald bij spoorlijnen (ook daar groeit riet!). Hij heeft daarna het advies van zijn vriendin Jokelien opgevolgd andere mensen zo min mogelijk te confronteren met zijn zelf te kiezen dood. Vandaar het scheermesje. Jacob is op zondagochtend gevonden in het bos van Warnsborn. Men vermoedt dat hij er op zaterdagavond is heen gereisd. Waarom?

Vanwege mijn eigen contacten met Jacob had ik wel een vermoeden kunnen hebben. Het ging Jacob, voor zover ik het kon zien, om wat men kon zien en om wat eigenlijk verborgen bleef, en om wat gezegd of gehoord werd en om wat eigenlijk onzegbaar was. Het ging ook om een zekere levenskunst ten goede, om eruditie in ruime zin. Soms leek Jacob met een scherp mes langs een mysterie te scheren, niet om het mysterie de hals af te snijden, maar juist om het mysterie recht te doen, om het zo goed mogelijk in beeld te krijgen. Wat ging er dan in Jacob om?

Ik wist van Jacob al dat de gebeurtenissen goed moesten voelen. Als iets slecht voelde of niet goed ging, was het kennelijk niet de juiste tijd voor de gegeven aandacht. En als iets goed voelde of goed ging, kon Jacob meer energie bijzetten en in beste stemming een verdieping verder gaan. Van belang was of het een goed moment betrof. Jacob ging hierbij niet af op astrologie, maar op zijn intuïtie.

Nu vertelde Jokelien publiekelijk dat voor haar de vraag niet was ‘Waarom?’, maar ‘Wanneer?’. Ik vroeg haar even later een toelichting. Ik concludeerde die middag voor mezelf dat Jacob een weggeleiding door de spoorwepolitie geïnterpreteerd zal hebben als blijk van het ontbreken van het goede moment. En nu had Jacob blijkbaar gevoeld dat een goed moment was gekomen om een einde te maken aan zijn leven.

Het goede moment

Goed. Het goede moment dus. Daar ging het om. Maar waartoe diende dit laatste, goede, moment? Jacob was niet wanhopig en niet depressief. Hij was daarvoor te vaak grappig en vrolijk. In het veld kon hij zich met zijn veldgenoten best op zijn gemak en begrepen voelen. Zijn gebrek aan internet en mobiele telefoon was geen beperkend onvermogen van een analoog mens, maar een bewuste keuze voor waarheid en privacy. Dit weet ik uit de eerste hand. Of Jacob ernstig ziek was, weet ik niet. Ik had er geen aanwijzing voor.

Maar Jokelien was behulpzaam. Zij durfde zonder vrees voor misverstanden of afwijzing haar levensinzichten te vertellen. Ze wist dat Jacob een zielsverwant van haar was. En vanaf dat moment had ik mijn conclusie klaar. Jacob heeft zijn laatste goede moment niet gezocht om een einde te maken aan enige vorm van ellende, maar om de vreugde te beleven van bevrediging van nieuwsgierigheid. Nieuwsgierigheid naar die andere wereld, die er zou zijn, volgens aloude kennis die zich bleef manifesteren.

Kind, schrijver, onderwijzer, mysterie

Zo kreeg ik een beter antwoord op mijn publieke vraag van 28 maart naar wat Jacob heeft gevoeld in het bos van zijn laatste nacht. Eerder had ik voor mijn eigen antwoord een toevlucht genomen tot een gedicht van Martinus Nijhoff, dat een van Jacobs favorieten was en dat hij meer dan eens bij hem thuis of bij mij thuis voortreffelijk uit het hoofd voordroeg. Het kind in Jacob, de schrijver in Jacob en de onderwijzer in Jacob komen voor mij in dit gedicht voor. Het hele mysterie in Jacob komt er in voor, denk ik. Het gedicht heet *Het kind en ik*:

HET KIND EN IK

Ik zou een dag uit vissen,
ik voelde mij moedeloos.
Ik maakte tussen de lissen
met de hand een wak in het kroos.

Er steeg licht op van beneden
uit de zwarte spiegelgrond.
Ik zag een tuin onbetreden
en een kind dat daar stond.

Het stond aan zijn schrijftafel
te schrijven op een lei.
Het woord onder de griffel,
herkende ik, was van mij.

Maar toen heeft het geschreven,
zonder haast en zonder schroom,
al wat ik van mijn leven
nog ooit te schrijven droom.

En telkens als ik even
knikte dat ik het wist,
liet hij het water beven
en werd het uitgewist.

Inmiddels begrijp ik dat Jacob welbewust het natuurgebiedje Warnsborn moet hebben opgezocht, omdat die omgeving goed voelde. Zo kende ik hem. Niet alleen het moment, ook omgeving en omstandigheden moesten goed voelen. De nabestaanden mogen weten dat Jacob niet van ellende uit deze wereld is gestapt, maar dat het nieuwsgierige kind in Jacob zelf zijn leven heeft uitgewist, op weg naar het te betreden mysterie.

Astrologie

De stap naar astrologie is nu klein. Astrologie kun je kenmerken als de leer van het juiste moment. Astrologie is bij Jacob onder het mes gegaan en is waarschijnlijk van belang geweest voor zijn eigen, op intuïtie gebaseerde, levenshouding van het goede moment en de goede omgeving.

Jarenlang heb ik met Jacob goede momenten en goede omgevingen gehad voor onze verkenningen van astrologie, en van astrologie, gnosis en hermetisme. Nog steeds hangt bij mij thuis een memopapiertje op de betreffende computer dat ik vanaf § 1.3.1.3 de citaten uit de Hermippus moet controleren. Aan dit werk ben ik al jarenlang niet meer toegekomen. Dit heeft er toe geleid dat er gaten vielen in ons continue contact. Dat is niet tegen te houden. En voor Jacob was dit ook niet vreemd. Hij had voldoende verkenningen en verkenners in andere velden. Hij bepaalde juist dat contacten zinvol moesten zijn, voor welk veld dan ook, maar contacten die daaraan niet bijdroegen hoefde Jacob liever niet. Dus hadden we even geen contact. Ik bewoog me even in andere velden dan Jacob, net als zijn broers en zussen.

Astrologie in Onderzoek

Zo kwam het dat we in september 2013 plotseling weer contact kregen. Dit kwam, doordat Cygnea van der Hoening en ik de laatste productie van het tijdschrift *Astrologie in Onderzoek* uitgaven. Het blad heette ook wel kortweg AinO. Een Engelsman zou kunnen lezen 'I know', ofwel 'ik weet'. Jacob was van 1990 tot 1995 redacteur van dit blad en heeft er daarna in een meer vrije rol van harte aan meegewerkt.

Het blad was al een keer in het Engels uitgegeven, onder de naam *Astrology under Scrutiny*. De laatste keer had het de subtitel *Close encounters with science*. AinO heeft nauw contact met de wereldtop op het gebied van astrologie in onderzoek. Het heeft dankzij de beste onderzoekers (de Britse Australiër Geoffrey Dean moet speciaal genoemd worden) kunnen zorgdragen voor de wetenschappelijke nalatenschap van de Franse statistische onderzoekers Michel en Françoise Gauquelin. De waarde van hun onderzoek is bevestigd door de Duitse professor Suitbert Ertel. Michel Gauquelin wordt op het statistische terrein van astrologie in onderzoek gezien als nummer 1 in de wereld.

Astrologie en gnosis in het hermetisme

Maar met zulk statistisch onderzoek had Jacob niet zo veel. Zijn kracht lag ergens anders. Jacob bepaalde ons tijdschrift, als het ging om astrologie en gnosis in het hermetisme. Gnosis is de (gods)kennis van het hart, zo zei ik het kort op de crematiebijeenkomst. Hermetisme is de oud-Griekse leer voor ingewijden in de verborgen werkelijkheid, zo zei ik, eveneens kort. Jacob was op het genoemde terrein beslist nummer 1 van Nederland. Hij was van professoraal niveau, zei ik.

Jacob achtte zijn beoogde promotor Roel van den Broek niet deskundig genoeg om zijn proefschrift te beoordelen. Hij zocht publieke wetenschappelijke discussie over het onderwerp. Van den Broek schreef echter op 5 december 1994 dat hij geen openbaar debat wilde aangaan over zijn kritiek op de tekst van Jacob. Hij wilde niet dat zijn brief van 28 november 1994 openbaar zou worden, hoewel de daarin genoemde argumenten wel bekendgemaakt mochten worden. Van den Broek zou echter niet reageren op eventuele kritiek op zijn kritiek. Zijn brief van 28 november 1994 en Jacobs commentaar daarop wachten nog op ontsluiting. Zo komt het dat Jacob niet promoveerde en dat zijn tekst in 1994 is uitgegeven door *Astrologie in Onderzoek*, toen nog gevestigd in Diemen. Jacobs studie heet: *Astrologie en gnosis in het hermetisme*.

Professor Van den Broek was promovendus en opvolger van de wereldberoemde gnosis-kenner professor Gilles Quispel. Als je de studies van Jacob leest, kom je hun namen tegen, en andere namen, zoals die van zijn voornaamgenoot Slavenburg. Jacob spaarde niemand van hen voor zijn kritiek. Mede vanwege zijn kritiek op de Franse wereldexperts Mahé en Festugière mocht hij van mij op de crematiebijeenkomst zelfs meedingen naar een Gauquelin-status op het gebied van astrologie en gnosis in het hermetisme.

Ik heb de kritiek van Van den Broek en Jacobs commentaar daarop destijds gelezen, en op 26 en 27 maart 2014 herlezen. Er is sprake van een botsing tussen de zogenaamde literair-historische benadering van teksten en de meer formele en filosofische benadering van Jacob. Het zou interessant zijn de twee verschillende benaderingen met elkaar te vergelijken. Zo ver mocht het van Van den Broek niet komen.

Mijn indruk was, zo zei ik op 28 maart, dat Jacob toch het beste van het spel had, eigenlijk verreweg het beste van het spel. Ik vermoedde, zei ik, dat op de achtergrond speelde dat vanuit theologische disciplines als die van Van den Broek minder ruimte mocht bestaan voor het verschijnsel astrologie dan Jacob volgens de teksten nodig vond. Was Jacob in het veld van Van den Broek riet? Riet dat als te bestrijden onkruid groeit op theologisch bouwland? Het kwam

niet tot een publieke wetenschappelijke confrontatie van benaderingen, en niet tot Jacobs proefschrift. Jammer.

Ik vond het werk goed genoeg om het uit te geven als productie van *Astrologie in Onderzoek*. Ik hield op 28 maart de nabestaanden voor dat het misschien wel goed was dat Jacob niet gepromoveerd was. In zijn proefschrift zou hij ongetwijfeld hebben moeten inleveren op wat hij echt van mening was. Nu konden zijn inzichten verschijnen, zoals hij ze zelf wilde formuleren. Ik was en ben daar blij mee.

Jacob had ongetwijfeld nog een exemplaar van zijn niet-proefschrift in zijn kwalitatief enorme huisbibliotheek. Er was veel waardevol werk, toen Cygnea en ik in die kamer een paar uur werden rondgeleid.

De Hermippus

Er is misschien nog meer werkmateriaal dan ik in mijn bezit heb bij zijn vertaling uit 2002 van de zogenaamde *Hermippus*. De *Hermippus* (zo spraken wij er over) is een werk dat ruim zeven eeuwen geleden is geschreven in het Grieks door een auteur van wie we de naam niet kennen. Volgens Jacob gaat het om een als gnostisch en hermetisch te duiden verhandeling over astrologie. Gezien Jacobs bespreking van andere geleerden (o.a. weer Quispel en Mahé) lijkt zijn vertaling mij van grote wetenschappelijke waarde. Hetzelfde geldt voor zijn toelichting en inleiding bij de *Hermippus*. Opnieuw is de uitkomst dat astrologie een belangrijkere rol speelt dan algemeen wordt aangenomen. Opnieuw durft Jacob het beter te weten dan gerenommeerde grote geleerden. Hij heeft dit materiaal gelukkig veilig gesteld bij de *Koninklijke Bibliotheek* in Den Haag.

Het astrorubisudocolorgram

Jacob heeft gereageerd op *Astrology under Scrutiny. Close encounters with science*, *Astrologie in Onderzoek*, Volume 15, Final issue, July 2013. Via een noot liet hij op 7 september 2013 het volgende weten:

“Meerdere pogingen heb ik gedaan om horoscopen in kleur weer te geven. Denk daarbij niet aan traditionele weergave van horoscopen. Niets aan mijn schilderijen verraadt dat het om astrologie gaat. Het gaat ook niet om iets testbaars; ik probeer mijn gedachten, gevoelens etc. in kleur weer te geven. Uiteindelijk was ik tevreden met het resultaat van het astrorubisudocolorgram. Dit leg ik niet uit. Wil je het zien dan kom je maar langs. Het is één van de ruim honderd olieverfschilderijen die ik de moeite van het bewaren waard vond. Wil je toch iets weten over dat astrorubisudocolorgram zonder langs te komen dan moet je even bellen of schrijven, je ontvangt dan de folder.”

Ik ben niet langsgegaan, maar heb wel de folder ontvangen. Op 28 maart zag ik naast Jacobs kist twee schilderijen staan, die mij positief verrasten. Ik begreep meteen dat Jacob op zijn, voor mij onbekende, veld van schilderen ook ambities van kwaliteit had.

Nalatenschap en beheer

Het is duidelijk dat Jacobs nalatenschap zorgvuldig moet worden beheerd. Wat betreft het veld astrologie gaat het om veel eigen geschriften, die in *Astrologie in Onderzoek* of elders zijn gepubliceerd of nog bij mij in de kast liggen. Laat ik hier alleen maar de naam van Vettius Valens noemen. Laten we hopen dat alle publicaties die als grondstof hebben gediend voor Jacobs publicaties niet verloren gaan. Alle noten in zijn studies konden ongetwijfeld in zijn huisbibliotheek worden nagegaan.

Wat betreft het veld schilderen gaat het om ongeveer 95 schilderijen, waarnaar ik nieuwsgierig ben geworden, vanwege de twee die ik nu gezien heb. Voor het beheer zorgt Marco van Kampen, met Jacob verkenner van het veld dromen. Hij werd een persoonlijke vriend van Jacob, nadat hij hem had leren kennen bij *De Slegte*. Maar Marco is nu veilingmeester en zal als zodanig ook enige kijk hebben op schilderijen. Dit stelt me gerust. Het is de moeite waard er voor te zorgen dat er van Jacob iets blijft hangen.

Wat ging er in Jacob om?

Herinneringen blijven zeker hangen. Wij konden binnen AinO wel eens vreemde houdingen van Jacob, de huiskamergeleerde, ervaren. Met Cygnea en mij bleef hij ook in persoonlijke zin omgaan. Cygnea en ik hebben Jacob enkele malen thuis aan de theetafel of dinertafel ontvangen, over zijn werk en zijn leven. We zijn ook enkele malen bij hem thuis geweest, aan zijn thee- of dinertafel, opnieuw voor zijn werk en zijn leven. Zo kwamen we niet alleen ‘in het veld’ bij elkaar, maar werd ook de afstand op het persoonlijk vlak kleiner; zodanig, dat we ons afvroegen wat er eigenlijk in Jacob omging.

Martinus Nijhoff: *Het veer*

Vervolgens heb ik op 28 maart de vraag gesteld wat Jacob heeft gevoeld in het bos van zijn laatste nacht. Ik verwees naar Nijhoffs gedicht *Het kind en ik*. Maar Jacob liet het niet bij één gedicht van Nijhoff. Hij verwees ook bij herhaling naar de “geur van hooger honing” uit *Het lied der dwaze bijen*. Nijhoff was duidelijk een favoriet dichter. Jacob verwees ook een enkele keer naar het gedicht *Het veer*. Dit herinner ik me, als ik op 9 april 2014 in het tijdschrift *Wijsgerig Perspectief* een verwijzing naar *Het veer* tegenkom. Dan pas lees ik dat gedicht voor het eerst. Ik had het natuurlijk al meteen na Jacobs verwijzing moeten lezen. Nu lees ik, op 9 april, in *Het veer*:

“Dat hij begeerde naar Gods geest terwijl Gods wonderbaarlijk lichaam in den tijd Hem gansch bewoonde, ...”	“dat hij begeerd had naar de geest terwijl het wonderbaarlijk lichaam in de tijd hem gans bewoonde; ...”
---	--

Dit is een erkend moeilijke passage in dit beroemde gedicht van Nijhoff, zo leerde ik in een lang dagdeel van 9 april op het door Jacob zo verfoeide internet. Maar Jacob zou in deze passage meteen hebben kunnen lezen, zonder internet, dat Sebastiaan (de ‘hij’ uit de geciteerde passage) na zijn sterven ontdekt dat gnostici gelijk hebben: de autoriteit zit in jezelf en door zelfkennis kun je bepalen wie je bent en wat je te doen staat. Ongetwijfeld heeft Jacob deze passage zo gelezen. Christelijk gezegd: God zit ook al bij leven de hele tijd in jouzelf.

Astrologie, gnosis en hermetisme in onze samenleving

Juist Jacobs ingewijd zijn in het in onze samenleving verborgen leven van astrologie, gnosis en hermetisme zou Kees Fens (die in 1967 de geciteerde regels tot de moeilijkste van het gedicht rekende; een oplossing van deze regels zou naar zijn gevoel veel in het gedicht verhelderen) hebben kunnen leren dat de hier geciteerde passage in het geheel niet de vreemdste en moeilijkste regels van *Het veer* betreft. Men zou met dit gedicht voor minstens een derde keer van Jacob hebben kunnen leren dat astrologie, gnosis en hermetisme in onze cultuur belangrijker zijn dan algemeen wordt aangenomen. Ik leerde het weer op 9 april.

Naast gnosis en hermetisme speelt in onze cultuur dus ook nog steeds astrologie. Voor sommigen is dit een vloek in de kerk. Van die vloek had Jacob geen last, dan alleen bij het niet doorgaan van zijn promotie. Hij volgde liever een formele en filosofische benadering van een tekst, dan telkens de literair-historische benadering.

Gnosticus? Hermeticus?

Wat heeft Jacob ontdekt in het bos van Warnsborn? Was hij er van overtuigd dat hij hetzelfde zou ontdekken als Sebastiaan? Was Jacob een gnosticus? Of hield hij het slechts voor mogelijk dat hij zoiets zou ontdekken en was hij gewoon nieuwsgierig naar wat verborgen was? Is er een andere wereld en, zo ja, wat voor wereld? Was Jacob een hermeticus?

Goede momenten en goede omgevingen

Jacob zal het ons niet meer vertellen. Maar het zou typisch iets voor hem geweest zijn te wijzen op het – althans voor mij – goede moment van zijn crematiebijeenkomst, het goede moment van mijn bladeren in *Wijsgerig Perspectief* en het goede moment van mijn eerste lezing van *Het veer*. Leerde ik er immers niet veel zinvols van?

Deze momenten en hun omstandigheden demonstreren hoe Jacob de al dan niet toevallige gebeurtenis van een crematiebijeenkomst of van een verwijzing naar of lezing van een gedicht – is een crematiebijeenkomst toevallig? is zo'n bijeenkomst na een zelf gekozen dood toevallig? – als zinvol of zingevend zou hebben kunnen ervaren. Hij ervoer de gebeurtenissen in zijn eigen leven op soortgelijke manier als mij nu overkomt: des te meer waardevols zeggend, naarmate het moment en de omstandigheden intuïtief meer goed voelen.

Met deze woorden van en door toevalligheden wil ik Jacob voor alle voortlevenden in zijn waarde zetten en laten. Ik kan het hem nu, bij zijn crematie, nazeggen. Ik zeg, met Jacob, wat hij zo vaak gezegd heeft: “Het was een goed moment. Het voelde goed.” Ik hoop dat het voor hem ook zo was op het landgoed Warnsborn.